

הרב אלחנן מנצור

כשרות השופר המעובד

הקדמה
סוג השופר שתוקעים בו
שינוי צורתו של השופר
מסקנה

הקדמה

מצות עשה של תורה לשמוע קול שופר ביום ראש השנה, וכך בכל קהילות ישראל נוהרים לבתי כנסיות ולבתי מדרשות לשמוע קול שופר. היו שדקדקו ותקעו בשופר של איל, כפסק רס"ג והרמב"ם וכן מרן השו"ע שלכתחילה מצוה בשל איל וכפוף, אולם היו שתקעו בכל שופר כשר ולא דווקא של איל כגון יעל, עז, תיש, כפסק מרן השו"ע כשיטת הרא"ש שבדיעבד כל השופרות כשרים כדלהלן (ע"י טושו"ע או"ח תקפו ובנו"כ).

והנה בדורנו רבו בשוק השופרות המעובדים, דהיינו שמשנים ומשפרים את צורתו של השופר ע"י מים רותחים או ע"י חימום השופר בתנור במעלות גבוהות, וכך האומנים יכולים ליישר את השופר או לעקמו לאיזה צד שהם חפצים. האם העיבוד מהסוג הזה פוגע בכשרות השופר?

סוג השופר שתוקעים בו

א. באיזה שופר תוקעים? מובא במשנה בראש השנה¹: "כל השופרות כשרים חוץ משל פרה מפני שהוא קרן. אמר ר' יוסי והלא כל השופרות נקראו קרן שנאמר והיה במשוך בקרן היובל כשמעכם את קול השופר" (יהושע ו, ה). ומובא עוד בגמרא² ברייתא בשיטת ר' עקיבא: "מאי משמע דהאי יובלא לישראל דדכרא (=איל) הוא? דתניא אמר ר' עקיבא כשהלכתי לערביא היו קורין לדכרא יובלא". וכן מובא במשנה בראש השנה³: "שופר של ראש השנה של יעל פשוט... שווה היובל לראש השנה בתקיעה ובברכות. ר' יהודה אומר בראש השנה תוקעים בשל זכרים, ויובל בשל יעלים". ונפסק בגמרא⁴ הלכה כר' יהודה בראש השנה: "אמר ר' לוי מצוה של ראש

1 פרק ג הלכה ב.

2 דף כו עמוד א.

3 פרק ג הל' ג-ד.

4 דף כו עמוד ב. וראה בגמרא (שם) עוד שאין הלכה כר' יהודה ביובל, וראה עוד בפירוש המשנה של הרמב"ם (מ"ד). וראה גם במגיד משנה ובכסף משנה (הלכות שופר פרק א הלכה א).

השנה ושל יום הכיפורים בכפופין, ושל כל השנה (=בתעניות) בפשוטים... דתניא ר' יהודה אומר בראש השנה היו תוקעין בשל זכרים כפופין...

ב. הטעם לשופר של איל וכפוף⁵: "אמר ר' אבהו למה תוקעין בשופר של איל? אמר הקב"ה תקעו לפני בשופר של איל כדי שאזכור לכם עקידת יצחק בן אברהם ומעלה אני עליכם כאילו עקדתם עצמכם לפני". וכן מובא בירושלמי⁶: "אמר רבי יוחנן טעמיה דרבי יהודה כדי ליתן את המצוי על המצוי ואת שאינו מצוי על שאינו מצוי". דהיינו ראש השנה שהוא מצוי בכל שנה תוקעים בו בשופר של איל שהוא מצוי, וביובל שהוא לא מצוי כל שנה תוקעים בו בשופר של יעל שפחות מצוי. ומובא עוד בירושלמי⁷ הטעם שצריך לתקוע בשופר כפוף: "אמר ר' יונה כדי שיכופו את ליבם בתפילה".

ג. להלכה: נחלקו הפוסקים אם ת"ק ור' יהודה חולקים לעיכובא או שמא רק למצוה. רב סעדיה גאון פסק בסידורו⁸ שצריך לתקוע בשופר של כבש לעיכובא: "והשופר אשר נתקע בו לא יהא אלא קרן כבש⁹, ואסור לשנותו מצורתו". ורבנו הרמב"ם¹⁰ פסק: "ושופר שתוקעין בו בין בראש השנה בין ביובל הוא קרן הכבשים

5 דף טז, א. וראה בטור סימן תקפו, וראה עוד במשנ"ב (שם ס"ק ב) דיש נוהגים לחזר אחר איל זכר דווקא ולא נקבה. אולם הגר"י קאפח כתב ('סיני', אב-אלול, שנת תשל"א) שלנקבות אין קרן. וראה עוד טעם בספר קול שופר (עמ' 344) משום שהאיל יש בו טבע של רחמנות, וע"י קול השופר של האיל מעוררים על כנסת ישראל רחמים שהיא מידתו של יעקב.

6 ראש השנה פרק ג הלכה ה. וראה עוד במאירי (ר"ה דף כו, ב).

7 ראש השנה פרק ג הלכה ד, וכתב קרבן העדה (שם ד"ה כדי שיכופו): "לכך בעינן כפופים, דכתיב והיה עיני וליבי שם בעינן שתהא פניו כבושין לארץ", וראה בשתילי זיתים (שם ס"ק ב), וע"ע בעריכת שולחן ילקוט חיים (חלק ח עמ' קלט) שכפוף אינו דין בשופר אלא בתוקע, עיי"ש. וראה עוד משנ"ב (שם ס"ק ג). וראה בירושלמי (שם הלכה ג) לגבי שופר פשוט: "אמר ר' יונה כדי שיפשוטו ליבם בתשובה".

8 עמ' ריז.

9 יש גורסים של איל. ונראה שהנפ"מ היא כמ"ש הבית יוסף בשם הארחות חיים (סימן תקפו) דאפשר לדעת הרמב"ם עז ותיש בכלל כבש וכן של יעלים, דלגרסא של כבש, שופרות של עז ותיש ויעלים כשרים למצוות שופר, ואילו לגרסא של איל אין הם כשרים למצוות שופר.

10 הלכות שופר סוכה ולולב פרק א הלכה א. וכתב הבית יוסף שכ"פ מהר"ר אליה המזרחי והביא ראיות לרמב"ם אולם בבדק הבית חלק עליו, עיי"ש. וכך פסק התוספות (ר"ה דף טז ע"א ד"ה בשופר): "אבל קי"מ כל ר' יהודה דתוקעין בשל אילים כפופים", וראה עוד בהגות מימוניות (פ"א ס"ק ב) שכ"פ המג"מ וספר היראים, וכן נראה מדבריו שפסק כרבנו הרמב"ם, ועיין בערוך השולחן (תקפו אות ג) שהכריע כיון שהרבה ראשונים סוברים כרבנו הרמב"ם יש לחוש לדבריהם במיוחד בשל תורה, ולכן פסק שיש לקחת רק שופר של איל וכפוף, וכן נהגו כל ישראל, עיי"ש. והנה הט"ז (ס"ק א) רצה להוכיח מהפוסקים (דברים יד ד-ה) "שור שה כבשים... אֵיל וצבי ויחמור" שאֵיל בכלל כבשים ולכן אף לרמב"ם יהיה מותר לתקוע בשאר שופרות, אולם הפמ"ג (משב"ז ס"ק א)

הכפוף, וכל השופרות חוץ מקרן הכבש פסולין".

מפשט דברי רב סעדיה גאון ורבנו הרמב"ם נראה שסוברים שתנא קמא ור' יהודה חולקים לעיכובא, ולכן פסקו שאין יוצאים אלא בשל כבש (איל או כבש) בלבד. כך הבין הבית יוסף¹¹ בדברי רבנו הרמב"ם: "וסובר רבנו הרמב"ם דתנא קמא ור' יהודה לעיכובא פליגא וכיון דקיימא לן כרבי יהודה נמצא דאין יוצאין אלא בשל איל בלבד...". וכן הבין וביאר הג"ר יוסף קאפח¹² את שיטת רס"ג ורבנו הרמב"ם: "... וכבר ברור שלמדנו יום תרועה האמור בראש השנה שהיא בשופר ממה שנאמר שופר בשנת היובל, ועדיין אין אנו יודעים מהו יובל, והרי לפנינו שלושה תנאים, תנא קמא דמתניתין סבר כל השופרות נקראו שופר והוא השופר האמור ביובל וממנו נלמד ראש השנה, חוץ מקרן הפרה שלא נקרא שופר. ר' יוסי סבר כל השופרות נקראו שופר גם קרן הפרה. בא ר' עקיבה ואמר אין דברים נכונים, שאין השופר האמור ביובל אלא רק קרן הכבש, כי על שמו נקרא היובל יובל, ושום קרן אחר לא נקרא שופר, דמלבד שם שנת החמישים יובל על שם קרן האיל, שכן בערביא קורין וכו', הרי גם קרא דיהושע מסייעו. וכך תרגם יונתן ביהושע שופרות היובלים - דכריא. ואונקלוס מתרגם בכל מקום איל - דכרא. ונקט ר' עקיבה לשון ארמי דכרא ולא לשון עברי זכר, כדי להרחיק אפשרות אותו הפירוש שזכר הוא היפך נקבה ולא איל. ומאחר שזכינו לכך, הרי קיי"ל הלכה כר' עקיבה מחברו. ואם תאמר ת"ק דמתניתין ור' יוסי הווי להו תרי לגביה וקרינא ביה ולא מחבריו, לא היא, כיון דכל חד מהנך טעמא דנפשיה קאמר אינם נחשבים תרי לגבי ר' עקיבה. ושפיר פסק רבנו כר' עקיבה מחברו... ומעתה דברי רבנו ורס"ג בפסול כל השופרות לדעת מאירים ומזהירים כזוהר הרקיע...".

אולם הארחות חיים¹³ כתב שאף רבנו הרמב"ם מודה בדדיעבד אפשר לתקוע בשאר שופרות ממשפחות הקרובות לכבשים: "אפשר שדעת רבנו הרמב"ם אינה אלא למעט של פרה, אבל של עז ותיש בכלל כבש הם, וכן של יעלים".

והנה הרא"ש¹⁴ פסק¹⁵: "לכאורה נראה דלא פליגי תנא קמא ור' יהודה אלא למצוה,

הביא בשם שו"ת חכם צבי שהשיג על הט"ז בדבר ההשוואה בין חיה (איל) לבהמה (איל). וע"ע בערוך השולחן (שם).

11 סימן תקפו ד"ה וטעם.

12 הלכות שופר ולולב שם אות ח.

13 הלכות תקיעת שופר סימן א והו"ד בבית יוסף ובכס"מ.

14 פרק ג סימן א.

15 וכך פסקו הרבה מהראשונים: ראב"ד (בהשגות על רבנו הרמב"ם), רמב"ן (דרשות ל"ה פרק ו), רשב"א (ר"ה דף כו ע"ב), ר"ן (דף ו מדפי הרי"ף ד"ה ונמצינו וד"ה א"ר לוי), ועוד ראשונים והו"ד בבית יוסף (שם ד"ה אבל). וכן כ"פ המאירי (ר"ה דף כו ע"ב): "מכל מקום כולם כשרים בדיעבד

אבל כולו מודו דיוצא בדיעבד בין בשל איל בין בשל יעל, כדקתני רישא כל השופרות כשרים חוץ משל פרה, ואם לא מצא של איל יוצא בשל יעל או בשל עיזים. ותדע דלמצוה פליגי, דהא ר' לוי מצוה קאמר, ועוד אטו פשוט וכפוף בקרא כתיבי, תעבירו שופר כתיב ביובל, וילפינן ראש השנה מיניה, וכיון דכולהו איקרו שופר חוץ משל פרה אמאי לא יצא. ועוד דמשמע דמילתייהו דרבנן ור' יהודה מחלוקת בפני עצמה, ולא קיימי אפלוגתא דתנא קמא ור' יוסי. אלא ודאי ר' יהודה ורבנן בר פלוגתייהו דווקא למצוה פליגי"...

א"כ הרא"ש סובר שבדיעבד כולם מודים שכל השופרות כשרים חוץ משל פרה. ד. הכרעת האחרונים בזה: מרן השו"ע¹⁶ פסק כהרא"ש וסיעתו: "שופר של ראש השנה מצוותו של איל, וכפוף, ובדיעבד כל השופרות כשרים, בין פשוטים בין כפופים. ומצוה בכפופים יותר מבפשוטים, ושל פרה פסול בכל גוונא, וכן קרני רוב החיות שהם עצם אחד ואין להם מבפנים זכרות, פסולים"¹⁷. והוסיף הרמ"א¹⁸: "וכן שופר מבהמה טמאה פסול". והעיר המשנ"ב¹⁹ על מה שכתב הרמ"א: "שאיין דין זה ברור... אולם לכלי עלמא שופר של נבלה וטרפה כשר לתקוע בו". והנה כתב כף החיים²⁰ שמי שנוהג כהרמב"ם אל יברך על שופר שאינו של איל. אמנם הברכי יוסף לחיד"א²¹ (סימן תקפו ס"ק א) פקפק על זה, וכתב שאין לפסול שאר שופרות (הו"ד בחזון עובדיה ימים נוראים עמ' קמו).

שינוי צורתו של השופר

מובא במשנה ראש השנה²²: "שופר של ראש השנה של יעל פשוט, ופיו מצופה זהב, ושתי חצוצרות מן הצדדים, השופר מאריך והחצוצרות מקצרות שמצות היום

חוץ משל פרה", וראה גם במגיד משנה שכתב וכן עיקר כדעת הרמב"ן והרשב"א, וראה עוד בכסף משנה (הלכות שופר פרק א הלכה א).

16 סימן תקפו סעיף א. ראה בערוך השולחן (תקפו אות ג) שתמה על השו"ע מדוע לא הביא את סברת רבנו הרמב"ם, עיי"ש תירוץ.

17 ראה בסידור שיח שפתותינו ליהודי רדע (תשנ"ז), ראש השנה עמ' רמה, הטעם שצריכים שופר חלול כיון שמילת שופר מלשון שופרת עיי"ש. וראה עוד במשנ"ב (או"ח סי' תקפו ס"ק סח).

18 שם. וראה בשו"ת הר צבי (או"ח חלק א סימן לט), וכן בשו"ת חתם סופר (חלק א סימן לט).

19 שם ס"ק ח.

20 ס"ק ז.

21 סימן תקפו ס"ק א. ועייין בשו"ת תורה לשמה (סימן רמד) שאם מונח לפניו שופר שאינו של איל והתחיל לברך, והביאו לו שופר של איל, יתקע בשופר של איל שהוא מצוה מן המובחר.

22 פרק ג הלכות ג-ד.

בשופר. בתעניות של זכרים כפופים, ופיהם מצופה כסף, ושתי חצוצרות באמצע, השופר מקצר והחצוצרות מאריכות שמצות היום בחצוצרות. שווה היובל לראש השנה בתקיעה ובברכות. ר' יהודה אומר בראש השנה תוקעים בשל זכרים, וביובל בשל יעלים. ונפסק בגמרא²³: "אמר ר' לוי מצוה של ראש השנה ושל יום הכיפורים בכפופין ושל כל השנה (תעניות) בפשוטים".

וכך פסק רבנו הרמב"ם²⁴: "ושופר שתוקעין בו בין בראש השנה בין ביובל הוא קרן הכבשים הכפוף". וכך פסק מרן השו"ע²⁵ שלכתחילה יש לתקוע בשופר של איל וכפוף: "ושופר של ראש השנה מצותו בשל איל וכפוף...".

והנה פסק רב סעדיה גאון בסידור²⁶ שאין לשנות את השופר מצורתו הטבעית: "וחג ראש השנה חובה עלינו בו שתי תוספות התקיעה בשופר ותיאור מלכות ה'. והשופר אשר נתקע בו לא יהא אלא קרן כבש ואסור לשנותו מצורתו".

וכך גם דייק הג"ר יוסף קאפח²⁷ ממה שכתב רבנו הרמב"ם "הכפוף", שאין לשנות כלל מצורתו הטבעית: "ולכאורה תמוה מדוע נזקקו חז"ל לציין של זכרים כפופים, הרי אין במציאות קרן של איל שאינו כפוף, ודי היה לכתוב בשל זכרים. וכך גם דייק רבנו לכתוב קרן הכבשים הכפוף. לא "כפוף" ולא "וכפוף"... אלא הכפוף משמע כפיפתו הטבעית כפי שבראו הקב"ה. ובאו חז"ל להוציא מידי מעשה "האומנים" השוטים אשר כדי להקל על עצמם חרירתו פושטים אותו, ובקלות הוא נפשט לאחר הרתחתו במים במעלות מסוימות, וכשמוציאים אותו חוזר ומתקשה ואז קל לעשות בו את החור במקדח פשוט. משא"כ כפי שהוא כפוף צריך אומנות וסבלנות ואטיות מרובה. ואותם אומנים המפשטים אינם אומנים ומחוסר ידיעתם מפשטים אותו. וכאשר הגיע לידי החכמים, נדחקו לשער לאמוד להעריך איזה כפיפות צריכה להישאר בו כדי שיקרא כפוף. ובאמת כל פשיטה מקלקלת אותו ומוציאה אותו מידי שופר ומעבירתו לגדר חצוצרה²⁸... בוא וראה היאך קראו חז"ל 'של יעל פשוט', ובמציאות העגומה של היום הוא עדיין כפוף יותר מן הכפוף של איל... גם לשון מרן השו"ע שכתב "וכפוף" ודאי כוונתו כפיפתו הטבעית. לפיכך לדעת רבנו ומרן אין להיכנס לשעורין ואמידות

23 דף כו עמוד ב. וראה בגמרא שם עוד שאין הלכה כר' יהודה ביובל. עיי"ש, וראה עוד בפירוש המשנה של רבנו הרמב"ם (מ"ד).

24 הלכות שופר סוכה ולולב פרק א הלכה א.

25 סימן תקפו.

26 עמוד ריז.

27 שם אות ז.

28 ראה מאמרו של הגר"י קאפח, שופר של ראש השנה, המופיע ב'סיני' אב-אלול, שנת תשל"א, באורך רב.

עד איזה גבול נקרא כפוף, שאם כן נתת תורת כל אחד בידו שכל אחד יטעון גם שלי כפוף. לפיכך בתימן הגם שידעו סדר הפישוט לא נגעו בו כלל והניחוהו כתארו כצורתו וכתבניתו. לכן נראה כי ירא שמים ירחק ממעשה האומנים, ויתקע בשופר של איל החרור כפי שהוא, "עכ"ל הגר"י קאפח.

וכן נשאל בשו"ת מנחת יצחק²⁹ לגבי כשרותם של השופרות המעובדים, ולאחר שקלא וטריא כתב למסקנה שיש להחמיר במצוה שהיא מהתורה: "ודאתאן מהנ"ל דלהלכה אין להקל, דשינה אחת מינייהו סגי לפסול כשיטת היום תרועה, ויל"ע אם אף כבנד"ד דשינה מתמונת השופר בראש הבהמה יש להחמיר, דאפשר לחלק דשם השינוי במקום התקיעה ויציאת הקול מהשופר, ובנד"ד השינוי באמצע השופר בהחזרתו לצד אחר, מ"מ כיון שנוגע למצוה דאורייתא יש להתיישב מאוד אם ליתן הכשר על השופרות שנעשו כנ"ל (ושוב אמר לי הרב הגאון הנ"ל דנתברר לו המציאות בנידון השאלה דאין כאן שום שינוי מגדולתו בחיי הבהמה, אבל שמעתי מאנשים נאמנים דישנם ג"כ שופרות אשר משנים אותם מגדולתם, ולכן משנתינו לא זזה ממקומה)".

וכ"כ לי ראש הישיבה מו"ר הג"ר דוב ליאור בדבר שאלתי האם שופר שעובדו ועיצבו את צורתו כשר לתקיעה: "הנה לפי המבואר בהלכה (שו"ע או"ח סימן תקפו סעיפים יב ו-יד) נראה שכל שינוי בעצם השופר המשנה אותו מכמות שהיה בגידולו מראש האיל פסול, דבעינן "והעברת שופר" - דרך העברתו, ופירש"י כדרך שהאיל מעבירו בראשו בבהמה מחיים, לכן אם העיצוב הוא להפחית מעובי השופר מבחוץ או מבפנים כשר, כי לא השתנה מצורתו הטבעית, אך אם ע"י העיבוד שינה את צורתו, נראה שיהיה פסול³⁰". ולאחר זמן ראיתי שאף הג"ר משה שטרנבוך³¹ כתב שיש להדר לתקוע בשופר של איל לא מעובד: "בענין תקיעת שופר מקרן איל, נראה דראוי להדר לתקוע בשופר תימני, שלוקחים שופר מקרן איל, ואין מחממין ומותחין אותו כשאר שופרות שבשוק, דבכה"ג שקול השופר הוא קול טבעי עדיף טפ"י".

ואנכי הקטן נראה להביא ראיה שיש לתקוע בשופר לא מעובד ממה שכתב הבית

29 חלק ח סימן נד.

30 אולם לאחר ראש השנה קרא לי הגר"ד ליאור שליט"א לביתו והראה לי את תשובתו האחרונה שהתפרסמה לפני החג בקריית ארבע חברון ת"ו, ושם הוסיף עוד שורה ב'דעידבד השומע תקיעת שופר משופר מעובד יצא ידי חובה', ושאלתי מדוע הרב הוסיף שורה זו, והשיב כיוון שפנו אליו אנשים ותמהו וכי לא יצאנו ידי חובה תקיעת שופר הרבה שנים? לכן סבר שבדיעבד יש לסמוך על הגר"ע יוסף שמתיר כמובא לקמן. ראה עוד בספרו דבר חברון מועדים עמ' רלד.

31 מועדים וזמנים חלק ח סימן ה.

יוסף³²: "וכתב ה"ר אליה מזרחי זלה"ה (בביאורו לסמ"ג הל' שופר יג ריש ע"ג) ארוך וקיצרו כשר, ולא תימא דרך העברתו בעינן וליכא, וכן גבי גרדו והעמידו על גלדו נמי, דחד טעמא הוא. ואם תאמר מאי שנא מהפכו ומהרחיב את הקצר וקיצר את הרחב דאמרינן בהו דרך העברתו בעינן וליכא, יש לומר דמשמעות העברתו אינו אלא צמיחתו, הילכך כי הפכיה כי כיתונא או כשקיצר את הרחב והרחיב את הקצר ששינה בזה דרך צמיחתו פסולין, אבל כשגרדו והעמידו על גלדו, או כשקיצר אורכו שלא שינה בזה דרך צמיחתו אף על פי ששינה אותו מברייתו, אין בכך כלום, דאצמיחתו קפיד רחמנא ולא אברייתו. אי נמי אפילו אם תמצא לומר דתעבירו היינו דרך ברייתו אין לפסול בגרדו והעמידו על גלדו ולא בארוך וקיצרו, משום דמשמעות ברייתו היינו תמונתו, וגרדו או קיצרו אינו יוצא מתמונתו. וכל זה אינו אלא לפי הירושלמי שסובר הפכו פסול, ופירוש לא תימא דהפכיה כי כיתונא שהוא פסול, אבל לשאר המפרשים שמפרשים לא תימא דהפכיה כי כיתונא וכשר צריך לומר דהפכו נמי אינו שלא כברייתו ודוחק".

משמע מה"ר אליהו מזרחי שההקפדה של התורה שהשופר ישאר דרך צמיחתו כדרך שהוא באיל היינו באותה צורה שהוא באיל, ואם קיצרו הוא עדיין מקרי דרך צמיחתו, משא"כ כאשר הוא מעובד הוא בוודאי לא מקרא דרך צמיחתו ואת"ל דרך העברתו בעינן. ולכן אני סובר, כיוון שאנן במצוה מהתורה עסקינן, וי"א שהתקוע במעובד פסול, יש לתקוע לכתחילה בשופר טבעי שאינו מעובד, ורק בשעת הדחק, כגון חייל במוצב שאין שופר אחר וכד', יש לסמוך על המקילין.

אולם הראשל"צ הג"ר עובדיה יוסף³³ סובר ששופר מעובד כשר לתקיעת שופר בראש השנה: "ומשמע מדברי הפוסקים שאם נשאר השופר כהוייתו בצד הקצר והרחב, אע"פ ששינה את כפיפתו הטבעית ע"י מים רותחים, השופר כשר. והוי כדין גרדו הן מבפנים והן מבחוץ והעמידו על גלדו, שכשר".

ואנכי חזיתי לג"ר שלמה צדוק³⁴ שאף דייק כן מרבנו הרמב"ם, ותמה על דבריו של הגר"י קאפח: "לענ"ד הוסיף רבנו מילת 'הכפוף' להבהרה יתירה של סימון המין אף סתמו כך, ולמצוה ולא לעיכובא, שהרי כשחזר והזכיר שאר השופרות הפסולים

32 סימן תקפו, וע"ע במשנ"ב סימן תקצ ס"ק לו.

33 חזון עובדיה ימים נוראים עמ' קנב. וראה במאמרו של הרב יצחק שכטר 'שופר הראוי לתקוע בו בראש השנה לדעת חכמי אשכנז' (ירושתנו עמ' קס ובהערה 11), שמנהג ייחודי מרוקו היה לשטח את הקרן לגמרי, ומנהג זה מקורו בגזירה שלא לשאת שופר, ולכן נאלצו היהודים להחביאו בבגדיהם, וכיון שבשופר מעוקל הדבר בלתי אפשרי, הם שטחו את השופר וביזה קל יותר להחביא את השופר, עיי"ש.

34 בפירושו לרמב"ם המבואר פרק א הלכה א.

אמר "וכל השופרות חוץ מקרן הכבש פסולין", ולא מיעט את שאינו כפוף אלא רק את שאינו של כבש³⁵. והגע עצמך, מהיכי תיתי לומר שרבנו יחדש פיסול שלא נזכר בתלמוד³⁶ בין דיני פיסול שופר, וכל שכן כשרוב כפיפתו קיימת בו כטבעו, שנלך ככל דבר אחר רובו. ולפיכך אין פישוט פיו עושה אותו חצוצרה ולא שינוי בו יותר מגרדו והעמידו על גלדו, שכשר, כל זמן שלא עשאו ישר ממש כצורת חצוצרה... ואין עניינו של רבנו עתה אלא ללמדנו שפסק ההלכה המסורה שאין תוקעין בראש השנה אלא בשופר של איל בלבד, ולא בפיסולין שבגופו שאותם יזכיר להלן. וכדי לחזק פסקו חזר ושנה גם בשלילה "וכל השופרות חוץ מקרן הכבש פסולין", ולא הזכיר העדר הכפיפות לפיסול.

"והגאון רס"ג באמרו בסידורו "ואסור לשנות צורתו" לא נתכוון אלא לפיסולין שנתפרשו בגמרא, כגון הפכו, או הרחיב הקצר וקיצר הרחב, ושאר הפסולים שנוכרו בתלמוד, אבל פישוטו לא נזכר בין הפיסולים, ובפרט כשכפיפתו קיימת, שאל"כ גרדו והחליקו כפי שעושים היום ליפותו היא שינוי צורה יותר מפישוט מועט בו. ועכ"פ נראה גם לדעת מהרי"ק, שופרות שלא נתפשט רובם כציור מעדר שהביא, כשרים, כיון שרוב כפיפותם כטבעם קיימת רובו ככולו".

וכן השיב לי בכת"י הרב נאמן, ה"ה הג"ר מאיר מזוז, בדעת מרן השו"ע, שמותר לכתחילה לתקוע בשופר מעובד וחלק, אלא שסיים שעדיף טפי להשאירו בטבעו המקורי: "מה שכתב [הרב קאפח] בדעת מרן דשופר פשוט (שמפשטים אותו) פסול - אינו נכון. כי מרן כתב "מצוותו בשל איל וכפוף", כלומר מצוותו לכתחילה בשל איל וכפוף (שאי אפשר לחלק דבריו לחצאין: מצוותו בשל איל לכתחילה, וכפוף מעכב גם בדיעבד), אבל בדיעבד סיים להדיא "שכל השופרות כשרים בין פשוטים בין כפופים", והיינו שגם של איל אם פישט אותו כשר, רק "שמצוה בכפופים יותר מבפשוטים" כדי שיכפפו לבם בתפילה, וכמ"ש הכה"ח (אות ב) עיי"ש. ושופרות דידן שהם של איל וכפופים במקצת, כשרים גם לכתחילה. רק שהתימנים הנוהגים להשאיר אותו כפוף לגמרי בטבעו המקורי אה"נ עדיף טפי".

35 ראה בבית יוסף (סימן תקפו ד"ה וטעם) שכך דייק בהו"א מרבנו הרמב"ם, אולם דחה ראייה זו, עיי"ש.

36 כתב רבנו הרמב"ם בתשובה (בלאו סימן שי, וראה עוד בגר"י קאפח הלכות שבת פרק כז אות ה) לר' שמואל הנגיד: "ואילו אסרונו כל דבר שהוא ודאי מותר מחמת ספק אסורא שאפשר שימצא בסוג אותו הודאי או מינו, כי אז היינו אוסרים כל המותרות כולן, וכבר ביארנו בכלל העיקרים שכל הדברים מותרים מן התורה זולתי מה שנתברר איסורו". וע"ע בב"ח (או"ח סי' לו אות ה) וכן בשו"ת נודע ביהודה (מהדורה קמא, יו"ד סי' עז ד"ה הנה הדין), וראה עוד מש"כ ב'קונטרס ארבעת המינים - ויעשו כולם אגודה אחת' (עמ' לא הערה 73).

וכ"כ בעל שו"ת אורחותיך למדני בכת"י, שיוצאים ידי חובה בתקיעה בשופר מעובד מס"ס, שמא הדין כ"מ אחרון (כיעויין בב"י סי' תקפו) שאין לחוש לשופר מעובד, ואת"ל שאין הדין כמותם אלא כ"מ קמא (וכן דעת הרא"ש, ר"ן ושו"ע) שמא אף לדעתם שופר מעובד כשר.

אגב אורחא יש לציין שבתימן לא נהגו לצייר או לחרוט על השופר שום ציור, כ"כ הג"ר יוסף קאפח³⁷: "ומכל מקום נהגו אבותינו לא לעשות בשופר שום ציורים או ציורים".

בפסקי תשובות³⁸ כתב שיש להדר אחר שופר לא מעובד, אולם בדיעבד חילק בין אם השופר היה כפוף ושינו את צורתו לבין אם השופר היה ישר וע"י עיבודו עשאוהו כפוף: "ומצוה להדר אחר שופר מקרן של איל שלא שינוהו מתבניתו הטבעית כחומר ביד היוצר ע"י חימום ומיתוח, ואף כי מדינא יש להתיר שופר שנשתנה צורתו ע"י חימום ומיתוח אינו אלא אם אכן מתחילת ברייתו היה כפוף, אבל אם הקרן של האיל היה ישר וע"י חימום ומיתוח עשאוהו כפוף אפשר שאינו בגדר שופר כפוף".

מסקנה

שופר מעובד: יש הפוסלים ויש המכשירים. ונראה שכיוון שמצות שמיעת קול השופר היא מהתורה יש לחזור לכתחילה אחר שופר טבעי שלא עובד, ורק בשעת הדחק יש לסמוך על המקילין.

37 הלכות שופר סוכה ולולב פרק א אות כד. וראה בשו"ע (סימן תקפו סעיף יז): "המציירים בשופר צורות במיני צבעונים כדי לנאותו לא יפה הם עושים", והוסיף הרמ"א: "אבל מותר לחקוק בשופר עצמו צורות כדי לנאותו", וראה במשנ"ב (שם ס"ק עב וס"ק עג), וראה עוד בחזון עובדיה (שם).

38 חלק ו סימן תקפו אות א. וראה גם באות ט.

